

VÄITÖSLUENTO

Musiikkialan tekijänoikeudet, ansaintalogiikat ja digitaalisen aineiston saatavuus

Markus Rytinki

Oulun yliopisto

markus.rytinki@oulu.fi

<https://orcid.org/0000-0003-0534-8930>

FM Markus Rytinki väitteli 7.12.2018 Oulun yliopiston humanistisessa tiedekunnassa aiheesta "Musiikkialan tekijänoikeuksien kesto, ansaintalogiikat ja digitaalisen aineiston saatavuus internetissä". Vastaväittäjänä toimi professori Tarja Rautiainen-Keskustalo (Tampereen yliopisto), ja kustoksena professori Erkki Karvonen (Oulun yliopisto). Informaatiotutkimuksen alaan kuuluva väitöskirja on julkaistu sarjassa Acta Universitatis Ouluensis. B, Humaniora, ja se on luettavissa myös Oulun yliopiston Julkari-palvelussa osoitteessa <http://urn.fi/urn:isbn:9789526221182>.

Lektiota on kevyesti toimitettu kirjallisessa muodossa julkaisemista varten.

Asiasanat: access; ansaintalogiikka; arvokuilu; digitaalinen musiikki; immateriaalioikeus; kirjastot; kollektiivihallinnointi; luovat toimialat; lähioikeudet; musiikkiteollisuus; oikeudenmukaisuusteoria; piratismi; suoratoistopalvelut; tekijänoikeus; vertaisverkot

Arvoisa kustos, arvoisa vastaväittäjä, arvoisat kuulijat.

Tänään käsiteltävä väitöskirja sisältää kolme musiikkialaan liittyvää tutkimusaihetta.

Ensimmäinen niistä on tekijänoikeudet, jotka mahdollistavat musiikin ammattimaista tekemistä. Tekijänoikeuksien avulla säveltäjät ja sanoittajat saavat palkkion siitä, että heidän luovaa työtään käytetään. Musiikkituottajien

Artikkeli on lisensoitu Creative Commons Nimeä-EiKaupallinen-JaaSamoin 4.0 Kansainvälinen -lisenssillä

Pysyvä osoite: <https://doi.org/10.23978/inf.79788>

asemaa turvataan lähioikeuksilla, mikä tukee investointeja ja kaupankäyntiä. Tekijänoikeuksien katsotaan yleisesti lisäävän musiikin tuotantoa, mikä luo pohjaa kulttuurin ja yhteiskunnan kehitykselle.

Toinen aihe, musiikkialan ansaintalogiikat, koskee tässä ennen kaikkea muutosta siirryttäessä analogisen musiikin kulutuksesta digitaaliseen musiikkiin. Vuonna 2014 digitaalinen myynti ohitti fyysisten teoskappaleiden myynnin Suomessa ensimmäistä kertaa. Musiikin kulutus on siirtynyt internetiin ja vaihtunut äänitteiden omistusoikeudesta niiden käyttöoikeuteen. Tämä muutos on vaikuttanut vahvasti siihen, mistä ja miten musiikintekijöiden tulovirrat syntyvät.

Tutkimukseni alkoi tutkimuksena musiikkipiratismista. Pian selvisi, että laitonta lataamista ei pidetä musiikkiteollisuuden piirissä enää kovinkaan suurena ongelmana suoratoistopalvelujen nousun takia. Musiikkikirjastojen rooli aineistojen lainaajana on puolestaan pienentynyt radikaalisti digitaalisen musiikin voittokulun myötä. Väitöskirjani kolmas aihe käsittelee juuri tätä eli digitaalisen musiikin saatavuutta internetistä, painottuen musiikkikirjastojen osuuteen.

Kullakin jakotavalla on omat ominaispiirteensä. Suoratoistopalvelut toimivat markkinatalouden ehdoin, musiikkikirjastot toimivat markkinatalouden ja sosiaalidemokratian välimaastossa. Vertaisverkkojen maailmassa hallitsee anarkia.

Haastattelin väitöskirjaani varten lukuisia musiikkialan intressiryhmiä, kuten tekijänoikeusjärjestöjä, levy-yhtiöitä, musiikkikirjastolaisia, piraatteja ja alan asiantuntijoita, unohtamatta musiikintekijöitä ja esiintyviä artisteja. Kaksi vuosikymmentä kestäneestä myynnin vähenemisestä huolimatta yleis-tunnelma oli ja on alalla varovaisen positiivinen: Spotify nostaa myyntiä, haastatteluissa toisteltiin, jos ihmiset saadaan houkuteltua myös maksamaan palvelusta. Romahtanutta kokonaismyyntiä tulisi toki korvata myös muilla keinoin, kuten keikkailua lisäämällä tai uusia myyviä tuotteita, kuten pelimusiikkia, tekemällä. Kirjastojen puolella panostetaan lainauksen sijaan muihin asioihin, kuten tapahtumien järjestämiseen tai asiakkaiden omien musiikkiprojektien edistämiseen. Kuitenkin juuri suoratoistopalvelujen nousu nähdään yleisesti musiikkialan voimavarana.

Viime päivinä on käyty vilkasta keskustelua tekijänoikeuksista EU:n parlamentin ja neuvoston digitaalisia sisämarkkinoita koskevan direktiiviehdotuksen pohjalta. Keskiössä on ehdotuksen artikla 13, jonka tulisi taata sisältöjä tuottaville tahoille riittävä korvaus työstään internetin alustapalveluilta, kuten YouTubelta. Eri medioissa on nostettu esiin musiikintekijöitä, jotka toivovat direktiivin läpimenoa tulojensa lisäämiseksi.

Keskustelusta unohtuu usein se, että musiikintekijät ja artistit ovat har-

voin itse suorassa sopimussuhteessa alustapalveluiden kanssa. Yleensä välissä toimii perinteiseen tapaan levy-yhtiö. Tulojen jakamisen ongelmia esiintyykin oikeudenhaltijoiden ja alustapalveluiden välisten sopimusten lisäksi myös musiikkikustantajien ja musiikintekijöiden sekä artistien ja levy-yhtiöiden välisissä sopimuksissa.

Suomen musiikkimarkkinoista 90 prosenttia on kolmen kansainvälisen levy-yhtiön eli Sonyn, Universalin ja Warnerin hallussa. Heikoimmassa asemassa sopimusneuvotteluissa ovat tekijät. Tekijöitä edustavat tahot ovat ehdottaneet digitaalisen musiikin tulonjakoon muun muassa 50/50 -mallia, jossa tulot jaettaisiin tasan tekijä- ja tuottajapuolen välillä. Jos nykyiset sopimukset ovat tekijöille tätä huonompia, keskustelun YouTubeen ja oikeudenomistajien välillä ei tulisi musiikkiteollisuuden osalta henkilöityä tekijöihin, vaan tuottajiin ja levy-yhtiöiden omistajiin. Jos levytyssopimukset suosivat levy-yhtiöitä, pääosa YouTubea generoituvista tuloista kasautuu tekijöiden sijaan niille. Tällöin kyse ei ole musiikintekijöiden YouTubea vaatimista korvauksista, vaan pikemminkin musiikkiteollisuuden suuryhtiöiden vaateista YouTubea kohtaan.

Mikäli musiikintekijöiden neuvotteluasemaa haluttaisiin parantaa, tämä voisi tapahtua esimerkiksi ottamalla osaksi suomalaista ja kansainvälistä tekijänoikeuslainsäädäntöä Yhdysvalloissa voimassa olevan pykälän, joka antaa tekijöille ja artisteille mahdollisuuden palauttaa luovuttamansa tekijänoikeudet itselleen 35 vuoden jälkeen sopimuksen allekirjoittamisesta. Oikeutta on Yhdysvalloissa käyttänyt hyväkseen ainakin Village Peoplen Victor Willis ikivihreän discoklassikon ”Y.M.C.A” kohdalla.

Tämän Suomessa vähälle maininnalle jääneen tekijänoikeuden pykälän tarpeellisuutta perusteltiin Yhdysvalloissa neljä vuosikymmentä sitten sillä, että artistien neuvotteluasema on epäoikeudenmukainen osittain siksi, että työn arvoa on mahdoton määritellä ennen teoksen hyödyntämistä. Tämä asetelma on mielestäni internetin uusien ja jatkuvasti kehittyvien musiikin käyttötapojen myötä nykyisin yhä vahvemmin korostunut.

Tekijänoikeuden nykyistä kestoja eli 70 vuotta tekijän kuoleman jälkeen perustellaan usein perinnön jättämisen mahdollisuudella. Oikeuden hyötyä tekijän luomista teoksista nähdään kuuluvan myös tekijän lapsenlapsille. Tekijänoikeudet ovat kuitenkin keskimäärin voimassa kauemmin kuin tekijän lapsenlapset ovat elossa. Näin tekijänoikeus voisi olla nykyistä lyhyempi. Myös väite siitä, että levy-yhtiöt, kustantajat tai musiikintekijät tekisivät äänitteiden säveltämistä tai julkaisua koskevia päätöksiä jopa 70 vuotta tekijän kuoleman jälkeen ulottuvalla aikaperspektiivillä, tuntuu arkijärjellä epätodennäköiseltä.

YouTubeen toimitusjohtaja Susan Wojcicki määrittelee YouTubeen globaalisti videokirjastoksi. YouTube on suosituin internetin musiikkipalvelu myös

Suomessa. Kaupallisten palveluiden menestyksen myötä perinteisten musiikkikirjastojen asema aineistojen tarjoajana on heikentynyt siirryttäessä analogisen musiikin kulutuksesta digitaaliseen musiikkiin. Esimerkiksi juuri avatusta Helsingin keskuskirjasto Oodista ei voi lainata CD:itä eikä digitaalista popmusiikkia lainkaan.

Kaupalliset palvelut ovatkin ottaneet musiikkikirjastojen roolin ilmaisen aineiston tarjoajana. Tämä voi mielestäni vähentää kulttuuriaineistojen saatavuutta yhteiskunnassa ja vaarantaa musiikkiaineistojen pitkäaikaissäilytyksen, koska kaupalliset seikat eivät tähän pitkällä aikavälillä kannusta. Musiikkikirjastoille tulisikin antaa lainsäädännön keinoin oikeus digitaalisen musiikin tallentamiseen aineiston pysyvyyden takaamiseksi. Yksi keino tähän voisi olla musiikkiteosten digitaalisen vapaakappaleoikeuden myöntäminen ainakin yhdelle kotimaiselle musiikkikirjastolle. Kuten direktiivikeskustelusta ja suoratoisto- ja alustapalveluiden kehityksestä olemme oppineet, mikään ei takaa sitä, että tänään internetistä saatavilla oleva digitaalinen musiikkiaineisto on saatavilla myös huomenna. Suuri ero on myös siinä, miten julkinen musiikkikirjasto ja kaupallinen suoratoistopalvelu tarjoavat ilmaista materiaalia. Julkisella puolella palvelu on verovaroin kustannettu saumaton musiikkikokemus, joka esimerkiksi Oulussa rajoittuu tällä hetkellä klassiseen musiikkiin ja jatsiin. Suoratoistopalveluissa ”ilmainen” palvelu rahoitetaan mainoksilla, jolloin kuunteluhetken keskeyttää aika ajoin lipevä myyntimies, joka klassisen rentoutumishetken väliin riemua puhkuen tyrkyttää oikeaa oltermannia.

On selvää, että musiikkialan eri intressipiirit ovat eri mieltä monista keskeisistä alan kysymyksistä. Musiikkikirjastolaiset toivovat digitaalista musiikkia kirjastojen valikoimiin; piraatit eivät tahdo lakkauttaa tekijänoikeusjärjestelmää, vaan sitoa oikeuksien keston teosten julkaisemiseen ja lyhentää sitä; oikeudenhaltijat toivovat alustapalveluiden safe harbor -asetuksen lakkauttamista. Yhdestä asiasta kaikki ryhmät olivat kuitenkin samaa mieltä. Kaikki toivoivat musiikkialalle lisää koulutusta. Haastateltujen mielestä koulutus voisi sisältää lainsäädännöllisen, taloudellisen ja moraalifilosofisen näkökulman musiikkiteollisuuden toimintaan. Omasta mielestäni koulutuksen sisältöä ei missään tapauksessa saa jättää yhden tai kahden eturyhmän harteille, vaan sen tulee olla monipuolista ja useat eri näkökulmat huomioon ottavaa tähän tärkeään aihepiiriin tutustuttamista niin alan tuleville ammattilaisille kuin suurelle yleisöllekin.